

ANDRIĆ Edit

Újvidéki Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Újvidék, Szerbia
andrice@ff.uns.ac.rs

A SZAKFORDÍTÁS GONDJAI KÉTNYELVŰ KÖZÖSSÉGBEN¹

Problems of Specialized Translation in a Bilingual Community

Problemi stručnog prevođenja u dvojezičnom okruženju

A dolgozatban a fordításnak, mint az emberi tevékenység sajátos formájának általános kérdéseivel foglalkozom, majd rátérek a szakterminológia és a szakfordítás jellemzőire. Ezek után a szakfordítás problémáit taglalom kisebbségi viszonyokban. Tekintettel arra, hogy a Vajdaságban fordított szakszövegek túlnyomó többségét a jogi tárgykörű szövegek fordításai képezik, a szerbiai nyelvhasználati jogok bemutatását követően a dolgozat további részében a kisebbségi magyar jogi terminológia sajátosságait mutatom be.

Kulcsszavak: szakfordítás, jogi szaknyelv, nyelvi jogok

Bevezetés

A fordítás az emberi tevékenység egyik sajátos formája, s egyben a legrégebb foglalkozások egyike. Feladata, hogy üzeneteket közvetítsen két nyelv között olyankor, amikor az adó és a vevő kommunikációja során nem létezik közös jelrendszer, ezért az üzenetet nem lehet közvetlenül továbbítani. A nyelvek különböző kifejezéseket használnak a tevékenység megnevezésére:

szerb: **prevođenje** (pre – át/átal + voditi – vezetni)

francia: **traduction** (tra – át + ducere – vezetni)

¹ Elhangzott a Magyar Nemzeti Tanács szervezésében *A fordítás mint közérzet – A fordítástechnikák XXI. századi kihívásai és lehetőségei* című, 2019. május 18-án megtartott tanácskozáson.

angol: **translation** (**trans** – át + **lation** – latin *lutus*, ami a *ferre* 'vinni' ige múlt idejű igeneve)

német: **übersetzung** (**über** – átal + **Setzung** – helyezés, ültetés).

A fentiekből kiderül, hogy a kifejezések etimológiája azt sugallja, miszerint azok mind olyan képet alkotnak a fordításról, hogy az egyfajta 'át- vagy odavezetés' lenne, mintha egyrészt *odahoznánk*, *odavezetnénk* valakihez valamit (az információt, amit közölni kívánunk), és pedig valakihez *átal*, *odaát* (aki nem itt van, ahol mindenki egy nyelvet beszél, hanem valahol ott, ahol más nyelvet használnak), és az *átvitel*, *áthelyezés*, *átültetés* nélkül az üzenetet nem értené meg.

A fordítás olyan emberi tevékenység, amely társadalmi igényt elégít ki, és a társadalom keretei között zajlik. Története az emberiség, az emberi társadalmak, az emberi kapcsolatok történetével egyezik meg, tehát a társadalmi fejlődés azon fokán jelentkezett, amikor olyan különböző emberi közösségek kerültek kapcsolatba egymással (cserekereskedelem, törzsháborúk során), amelyek különböző nyelvi kódot használtak. Ezek szerint egyrészt közlési szükséglet kielégítésének funkcióját töltötte be, másrészt pedig kapcsolatok kialakítására használták más nyelvi közösségek tagjaival, mivel annak legfőbb célja a beszédkommunikáció megvalósítása a különböző nyelveken beszélő emberek között.

A fordítással való foglalkozásnak néhány alapfeltétele van: a fordítónak jól kell ismernie a nyelvpárt, amelyek között a közvetítést végzi; ismernie kell az érintett szakterületet, illetve a kultúrát, hírtartalmat; de fontos, hogy legyen érzéke, készsége a fordításhoz. A kétnyelvűség pusztán megléte tehát még nem elegendő ahhoz, hogy valaki fordítson, csak az idegen vagy a környezetnyelv ismerete még senkit sem tesz képessé arra, hogy ezt a feladatkört ellássa. További feltételek, hogy a kiindulónyelv rendszerét minden szinten szembe kell tudni állítani a célnyelvvel, megfelelő rutinra kell szert tenni, és a közvetítés által kapcsolatba került mindkét nyelven kellő általános és szakmai ismereteket kell szerezni. A széles körű általános műveltség mellett a fordítónak még ismernie kell a szöveg keletkezésének körülményeit, tudnia kell, hogy kihez intézi az üzenetet az adó, kinek szánta azt, és milyen közlési szándékkal; teljes egészében tisztában kell lennie a hírtartalommal, és jó, ha ismeri a fordítandó szöveg szerzőjét. Tehát szükséges egy alaptudás és ügyesség, jártasság, de szaktudás is, s itt elsősorban a fordítástechnikai ismeretekre gondolunk.

Nemcsak irodalmi műveket fordítunk, a műfordítás mellett van még műszaki, tudományos, üzleti, filmművészeti, publicisztikai, konferenciafordítás is stb. A fordítás minden válfaja társadalmi életünk tartozéka, megvan a jelentősége,

és jellegzetes módszerei vannak. Mindegyik válfaja tudást, felkészültséget követel a fordítótól.

A fordítás a múlt század közepétől külön tudományággá fejlődött, amely két forrásból táplálkozik, a gyakorlatból és a gyakorlat alapján leszűrt elméleti következtetésekből. Sokáig vita tárgyát képezte, hogy kell-e és lehet-e egyáltalán a fordítást tanítani? Vannak-e törvényszerűségei, módszerei? Kétségtelen, hogy megfelelő mennyiségű tényanyagon végzett vizsgálódások lehetővé teszik, hogy megkülönböztessük az eseti, individuális, véletlenszerű megoldásokat a tényleges nyelvi lehetőségek realizálásától. Az utóbbiak tanulmányozása és rendszerbe foglalása, a lehetséges eljárások feltérképezése és ismerete minden fordítónak nagy segítséget jelent.

Köznyelv – szaknyelv

A mai magyar nyelv fő nyelvváltozat-típusai közé a köznyelvi, a társadalmi és a területi változatokat soroljuk. A társadalmiak közé a szaknyelvek és a csoportnyelvek tartoznak. Kurtán Zsuzsa megfogalmazása szerint „a szaknyelv valamely szakmai beszélőközösség sajátos beszédhelyzetekhez kötött specifikus célú nyelvhasználata” (Kurtán 2006, 932).

A szaknyelvi szöveget a köznyelvitől lexikai, szintaktikai, grammatikai, stilisztikai, szövegszerkezeti, valamint pragmatikai szintű mennyiségi és minőségi ismérvek különítik el. Elsősorban a szakszavak, a terminusrendszerek megléte, a sajátos nyelvi fordulatok, megkövesedett szerkezetek használata, valamint a jellemző fogalmazásmód, a szövegek sablonszerű megszerkesztettsége jellemző rá.

A terminológia valamely szakterület szakszókincse, amely szakszavakból és szakkifejezésekből áll. A szakszókincs egy egyetemes nemzeti nyelv szerves részét képezi, ezért közvetlen és állandó kölcsönhatásban van a köznyelvvél. A terminusok gyakran kerülnek ki a beszélt nyelvből, miközben különös, másodlagos, sajátos jelentést tulajdonítunk nekik, ugyanakkor az is előfordul, hogy egy szakszó idővel a mindennapi beszélt köznyelv részévé válik. Ezért sokszor nehéz megállapítani, hogy bizonyos szavak terminusok-e, vagy pedig a társalgási nyelv valamely tárgykörrel kapcsolatos gyakori fordulatai. A szakfordítónak a két nyelv ismeretén kívül ismernie kell a szakterületet és annak terminológiáját. A fordító leginkább nyelvész, filológus, mert a fordítás első sorban nyelvi eljárás (dekódolás – megértés – kódolás – kifejezés).

Tegyük még ehhez hozzá, hogy a konkrét szöveg funkcionális stílusa, műfaja, tipológiája, közlési szférája is kihat a fordítás folyamatára. A szakszövegek

rendszerint kemény struktúrájú szövegek. Funkcionális stílusuk alapján megkülönböztetünk tudományos, műszaki, hivatalos, jogi, publicisztikai írásokat. A tudományosak lehetnek akadémiai szintűek, készülhetnek oktatási célból, vagy pedig lehetnek enciklopédiai célúak. A műszaki szöveg pedig lehet műszaki leírás, ugyanakkor instrukciós, tájékoztató, dokumentációs, szabadalmi ügyviteli jellegű. A hivatalos, vagy jogi szövegek is sokfélék: vannak hivatalos utasítások, igazgatási dokumentumok, hivatalos levelezések stb. S akkor még nem is említettük a logikai (fejtegetés, bizonyítás, következtetés, meghatározás) és a tárgyi tartalom (egzakt tudományok, természet- és társadalomtudományok) alapján, illetve a konkrét pragmatikai (informatív, előíró, tájékoztató, rendelkező) jegyek szerint történő megkülönböztetésüket.

Mi az, ami egy nyelvi közösségben a megértést lehetővé teszi? Elsősorban az a tény, hogy a közösség tagjai széles közös tapasztalati alappal rendelkeznek. A beszélő feltételezi a közös tapasztalati alapnak a létezését, és közleményét annak figyelembevételével önti formába. Ha azonban hiányzik az említett közös tapasztalat, vagy nem annak figyelembevételével fogalmaz a beszélő, a másik fél nem érti meg a megnyilatkozást (még ha ugyanazon a nyelven beszélnek is). A nyelv elsajátítása során a fordító széles körű általános tapasztalati alapot szerez mindkét nyelven (de nem szakmai vonalon). A szakszövegek fordításához nincs olyan szakosított ismerete, amilyennel a szakmabeliek rendelkeznek. A műszaki és tudományos hírtartalmakat viszonylag kevés ember érti meg, mert kevesen rendelkeznek ilyenemű tapasztalati alappal. Ez a gond hatványozottabban van jelen a többnemzetiségű, heterogén nyelvi közösségekben, ahol a többségi és a nemzetiségi nyelvek nap mint nap érintkeznek.

A Vajdaságban fordított szakszövegek túlnyomó többségét az önkormányzatokban és vállalatokban végzett társadalmi-politikai és jogi tárgykörű szövegek fordításai képezik.

A nyelvhasználati jogok Vajdaságban

A Szerb Köztársaság Alkotmányának² 10. szakasza előírja, hogy a Szerb Köztársaságban a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van hivatalos használatban, azzal a megkötéssel, hogy más nyelvek és írások hivatalos használatát, az Alkotmánnyal összhangban, törvény szabályozza. A nyelvhasználati törvény szerint:

² Az SZK Hivatalos Közlönye, 98/2006. szám.

A nemzeti kisebbségek tagjainak joguk van: a nemzeti, etnikai, kulturális és vallási sajátosságaik kifejezésére, őrzésére, ápolására, fejlesztésére és nyilvános kifejezésére; [...] nyelvük és írásuk használatára; hogy azokban a környezetekben, ahol az összlakosság jelentős számarányát képezik, az állami szervek, a közmegbízattal felruházott szervezetek, az autonóm tartomány és helyi önkormányzatok szervei anyanyelvükön folytassák az eljárásokat; az anyanyelvű oktatásra az állami és az autonóm tartományi intézményekben; oktatási magánintézmények alapítására; saját nyelvükön használni családi és utónevüket; azokban a környezetekben, ahol az összlakosság jelentős számarányát képezik a hagyományos helyi elnevezéseket, az utcaneveket, a településeket és topográfiai jeleket saját nyelvükön kiírni; saját nyelvükön teljes körű, kellő idejű és elfogulatlan tájékoztatásra, ideértve az értesítések és eszmék kifejezését, fogadását, közlését és cseréjét is; saját tömegtájékoztatási eszközeik megalapítására, a törvénnyel összhangban (79. szakasz).

A nemzeti kisebbségek hivatalos nyelvhasználatának szabályozása tekintetében két törvénynek van kulcsfontosságú szerepe: *A hivatalos nyelv- és írás-használatról szóló törvénynek* és *A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságainak védelméről szóló törvénynek*. Az utóbbi meghatározta, az Alkotmány pedig megerősítette a nemzeti kisebbségek kulturális autonómiáját, amely a nyelvek és az írásmódok hivatalos használatára is kiterjed, azonban itt még meg kell említeni a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsáról szóló törvényt³ is, amely szabályozza a nemzeti tanácsok szerepét a nemzeti kisebbségek nyelvhasználati jogainak érvényesítése terén. E törvény 22. szakaszának 3. pontja szövegezi meg, hogy a nemzeti tanács javasolja a nemzeti kisebbségi nyelv és írás hivatalossá tételét a helyi önkormányzat területén; a 6. pont pedig, hogy a hatáskörében illetékes szervnél indítványozza a nemzeti kisebbség nyelve és írása hivatalos használatának ellenőrzését. További releváns pontok:

7) a hatáskörében illetékes szervnél intézkedéseket és tevékenységeket javasol a jogszabályok a hivatalos használatban levő nemzeti kisebbségi nyelvekre való fordításának előmozdítása érdekében; 8) intézkedéseket tesz és tevékenységet fejt ki a nemzeti kisebbségi nyelv és írás hivatalos használatának előmozdítása érdekében.

³ Az SZK Hivatalos Közlönye, 72/2009. szám.

A jogok érvényesítésének gondjai

Az első probléma abból adódik, hogy a mai fiatal generáció nem igazán kétnyelvű, nem ismeri a társadalmi környezet nyelvét, nehéz fordítói utánpótlást kinevelni.

További gondok, hogy amennyiben aránylag jól beszélnek a hivatalos köznyelvet, nem ismerik annak szakterminológiáját. Ha a környezet nyelvén sajátítják el szakmai ismereteiket, nem tudják a terminológia anyanyelvi megfelelőit. Mindkét esetben nehézségek merülnek fel a fordítás során.

A fordítást tanulni kell, éppúgy mint bármilyen más foglalkozást. A tanulás történhet szervezeten, oktatási keretek között, de a fordító magánúton is képezheti magát. A szavakat, szakkifejezéseket ugyanis még megtalálja különböző szótárakban, de a frázisokkal, fordulatokkal, megkövesedett szókapcsolatokkal már nem tud mit kezdeni. De még a szótárak használatát is tanulni kell, tudni kell, milyen szakszótárak léteznek, melyik szót hol találhatja meg a fordító, milyen számítógépes adatbázis áll rendelkezésére. A legfontosabb azonban az, hogy megismerkedjen a fordítási technikákkal, az átváltási műveletekkel, s ne a saját tapasztalatai alapján vonja le azokat a következtetéseket, amelyeket már mások rég rendszerbe foglaltak.

Több olyan gond is van, amelyek tévhitből adódnak, a legelterjedtebb az, miszerint mindenki lehet fordító, még a közepes nyelvismeretű személy is. A fordítók motivátlanságához hozzájárul az a tény, hogy sokan hiábavalónak tekintik munkájukat, mondván, úgysem olvassa senki a fordításukat.

A következő buktató, hogy maguk a kiindulónyelvi szövegek is sokszor pontatlanok, értelmetlenek, logikátlanok. Ha mindenáron ragaszkodunk a szöveghű fordításhoz, kétszeresen jelentkeznek értelmezési gondok, ezért a célközönség inkább a kiindulónyelvi szöveget olvassa, még akkor is, ha nehezen beszéli a nyelvet.

Minden ország jogi nyelve mögött egy sajátos társadalmi berendezés, sajátos jogi rendszer áll. A nyelv társadalmi-politikai, jogi terminológiájának együtt kell alakulnia a társadalom politikai berendezésének, illetve az állam jogi rendszerének fejlődésével, annak módosulásával, változásával.

Kétféle tendenciát figyelhetünk meg. A jogi terminusrendszer ugyanis elsősorban az adott társadalom belső szükségleteire igyekszik válaszolni, ugyanakkor biztosítani kell a nemzetközi kapcsolatfenntartás zavartalan megvalósítását is.

A kisebbségben élő vajdasági magyarok sajátos helyzetben vannak, mert szülőhelyük (közvetlen közösségük) és az anyaország államberendezése között számottevő eltérés van, ezért sokszor egyfajta hiánypótló terminológiai rész-

rendszert kénytelenek megalkotni az anyanyelvükön. A magyar társadalmi szaknyelv ugyanis a magyarországi viszonyokat tükrözi, s az európai csatlakozásból kifolyólag, ma már mindinkább a nemzetközi terminológiát alkalmazza, vagy pedig az annak megfelelő magyar szakszókincset igyekszik megteremteni.

Eltérés mindig volt és még ma is van az anyaországi és a szerb állambe rendezés között. A terminológia terén bekövetkezett nagyarányú változásokra kitűnő példa a múlt században használt öngazgatási kifejezésrendszer rövid életű, de annál szerteágazóbb létezése, amely a hetvenes években alakult ki, és a kilencvenes évekig volt érvényben. Nagyrészt tartalmi tükrözéssel jöttek létre a szerb kifejezések magyar ekvivalensei, szinte máról holnapra.

samoupravni socijalizam – öngazgatási szocializmus

samoupravni sporazum – öngazgatási megegyezés

društveni dogovor – társadalmi megállapodás

osnovna organizacija udruženog rada – társultmunka-alapszervezet

samoupravna interesna zajednica – öngazgatási érdekközösség

radnički savet – munkástanács

(mesni) samodoprinos – (helyi) önkéntes hozzájárulás, helyi járulék

Továbbra is szinte nap mint nap keletkeznek új társadalmi-politikai terminusok, nem oly tömegesen mint a múlt század hetvenes éveiben, de folyamatos jelenségről lévén szó, a beszélőt vagy a fordítót kényszerhelyzetbe állítják, mert mielőbb meg kell találnia a megfelelő magyar kifejezést. Nincs idő nyelvészeti tanácskozások szervezésére, vagy szövegegyeztető bizottságok döntéseire várni. Sokszor csak néhány perc áll a rendelkezésükre, ezért több-kevesebb sikerrel birkóznak meg a gyakran igen összetett terminológiai gondokkal. Ezek azonnal bekerülnek a joggyakorlatba, a sajtóba, s utólag már nagyon nehezen változtathatók meg.

A vajdasági magyar jogi terminológia sajátosságai⁴

A vajdasági magyar szaknyelvre fokozottabb mértékben jellemző mindaz, ami az anyaországi terminológiára. A fordítás útján keletkezett szövegek tele vannak (nemzetközi) idegen szavakkal, s azok sokszor helytelen formában vagy jelentésben fordulnak elő, mert a szerb nyelv közvetítő hatása léptenyomon érezteti hatását.

⁴ Az itt taglalt sajátosságokkal már két ízben foglalkoztam, lásd Andrić 1988, Andrić 2007.

Tartalmi tükrözések

A tükröztetéssel keletkezett új terminusok sokszor szolgálai módon követik a szerb alakokat, így lesz a *polukvalifikovani radnikból félig szakképzett munkás* a *betanított munkás* helyett, vagy a *socijalni radnikból szociális munkás szociális gondozó* helyett. De a magyar nyelv szintetikus jellegéből, vagy pedig az egyes szavak inherens jelentéséből adódóan tömörebb, kompaktabb terminusok is létrejöttek:

građevinsko zemljište – telek (nem pedig *építészeti telek*)
opštenarodna odbrana – honvédelem (nem *általános népvédelem*)
dokazno sredstvo – bizonyíték (nem *bizonyítási eszköz*)
nosilac prava – jogosult (nem *a jog élvezője* v. *hordozója*)
davalac usluga – szolgáltató (nem *szolgáltatásnyújtó*).

A szerb *ne* előtag megfelelői

A szerb *ne* előtagot viselő névszók a magyarban többnyire fosztóképzősek:

nehat – gondatlanság, figyelmetlenség
nedeljiv – oszthatatlan
nelikvidan – fizetéseképtelen
nemoralan – erkölcstelen
neotuđiv – elidegeníthetetlen
nekretnina – ingatlan.

A tagadott melléknévi igenevek a magyarban analitikusabb formát is képviselhetnek, mert az igekötő és a névszó közé olykor bekerül a tagadószó:

nedopušten – meg nem engedett.

S míg a *nezakonit/protivzakonit – törvénytelen* vagy *törvényellenes*, a *neustavan/protivustavan* csak – *alkotmányellenes* lehet. Az igéből képzett *ne* előtagú főneveket viszont a magyarban birtokos szerkezettel feleltetjük meg, és pedig két deverbális névszó képezi a szintagmák tagjait, a második rendszerint az *elmulaszt* igéből képzett:

nečinidba – vmely cselekvés elmulasztása
neispunjenje – a valóra váltás/teljesítés elmulasztása
neizvršenje – a végrehatás elmulasztása.

A fogalomkörök eltérése

A fordítók számára a legnagyobb gondot az képezi, amikor a forrásnyelvi terminusnak több szó felel meg a célnyelvben, de az is, ha a célnyelv nem tesz különbséget két sajátos, fontos kategória között: amikor az egyik nyelvben differenciáltabb a fogalomkör mint a másikban. Ilyenkor ugyanis a szótárak csak felsorolják a lehetséges megfeleltetéseket, de nem fűznek magyarázatot hozzájuk, hogy mikor melyiket kell használni:

komisija, komitet, odbor – bizottság
udruženje, društvo – egyesület, társaság
veće, savet – tanács
zavod, institut – intézet
sastanak, sednica, zbor, zasedanje – ülés, gyűlés
šef, upravnik, načelnik – főnök, (osztály)vezető
zamenik, pomoćnik direktora – igazgatóhelyettes.

A fordított eset, amikor a szerbben egy általánosabb, több fogalmat jelentő szónak a magyarban kettő, de néha több is megfelel: a *cena* egyben *díj* és *ár* is, ezért a *cenovnik* lehet vagy *árjegyzék*, vagy pedig *díjjegyzék*.

odeljenje 1. (ügy)osztály 2. szakasz 3. tagozat 4. ágazat
radno mesto 1. munkahely 2. munkakör
arhiva 1. irattár 2. levéltár
glas 1. hang 2. hír 3. szavazat.

A *parlament* jelöli az *országgyűlést*, ugyanakkor a *közgyűlést*, *képviselőházat*, *országgházat* is, de a *studentski parlament* szóösszetételben, ahol az egyetemi hallgatók képviseleti szervéről van szó, egyiket sem használhatjuk.

Nem csak a névszóknál fordul elő ez a jelenség, ugyanez megfigyelhető például az *ustanoviti* ige esetében, amely jelentheti azt, hogy valaki 'megállapít valamit', de azt is, hogy 'létesít'.

A szerb nyelvben vannak olyan képzett, többnyire deverbális főnevek, amelyek lehetnek elvont jelentésűek, jelölhetik a cselekvés nevét, ugyanakkor a cselekvés által létrejött, vagy azt előidézni hivatott konkrét dokumentumot is jelenthetik:

uverenje I. meggyőződés II. 1. bizonylat 2. igazolás
rešenje I. megoldás II. 1. végzés 2. döntés
odluka I. határozás II. határozat.

Néha a magyarban körülírást kell alkalmazni:

osnivačka skupština – alakuló képviselőházi ülés

uslovno osuditi – felfüggesztett büntetésre ítéel, vagy pedig ígésítünk:

az ítélet végrehajtását felfüggeszti.

Ilyen megoldásoknál a fordítónak el kell vonatkoztatnia a forrásnyelvi formától, hogy helyes megoldást alkalmazzon.

Jelentésbeli különbségek

A magyarországi és a vajdasági magyar terminusok között a különböző valóság hátteret tükröző jelentésárnyalati különbségek is lehetnek. A szerb *opština* megfelelője a *község*, amely nálunk falunál nagyobb közigazgatási egységet jelent, lehet kisváros is, de több települést is magába foglalhat (ennek Magyarországon a *járás* felelne meg, nálunk viszont ez a terminus nem létezik). Újvidék város például a kilencvenes években hét községből állt. Magyarországon a *község* csak nagyobb falut jelöl. Ebből adódik az is, hogy Magyarországon nem létezik *községi bíróság*, *községi igazgatás*, *községi tanács*, ami nálunk a szerb *opštinski sud*, *opštinska uprava*, *opštinsko veće* megfelelője.

A szerb *obdanište* szó az *obdanica* ’nappal’ főnév származékszava, és óvodát jelöl. A magyarban is a *nap* szavunk alapját képezte egy intézményfajta megnevezésére, ez a *napközi*. Csakhogy a napközit általában az iskola (ritkábban az óvoda) keretében működő időtöltési formára vonatkoztatjuk, aminek a szerb-ben a *produženi boravak* felel meg.

Az *okrug* nem lehet kerület, csak *körzet*, ebből kifolyólag az *okružni* melléknév sem lehet kerületi, csak *körzeti*:

okružni načelnik – körzeti elöljáró

okružno tužilaštvo – körzeti ügyészség

okružni sud – körzeti bíróság.

A *porotnik* (népi)ülnök, a *porota* pedig *esküdtszék* vagy *esküdtbíróság*, bár több helyen a *népi ülnökség* is szerepel. Ezek szerint a *porotnik* is lehetne az *esküdtbíróság tagja*.

Nyelvi buktatók

A felmerülő gondok megoldására sok konkrét átváltási műveletet alkalmazhatunk, vegyük őket sorba.

- **A vonzatok kérdése**

A vonzatok nem véletlenszerű szókapcsolatok, hanem a nyelv szükségszerűsége folytán létrejött szintaktikai képződmények, amelyek minden nyelvben megvannak. Azonban a vonzatok szintjén nagy különbség van a nyelvek között, mert valóság hátterük nyelvenként eltérő módon aktualizálódhat. Ezért nagy problémák jelentkezhetnek, amikor le kell őket fordítani. A fordító ugyanis nem tud, vagy nem mer szabadulni az alapszövegtől, és a kiindulónyelvi szerkezetet szóról szóra ülteti át a célnyelvi szövegbe.

A vonzatok fordításakor alkalmazott átváltási műveletet fordítástechnikai szakszóval transzponálásnak nevezzük. Olyan alaki jellegű eljárás ez, amelynek során a célnyelvi szöveget a célnyelv rendszerének megfelelően úgy alakítjuk, hogy az alapszöveg hírtartalma, az abban kifejezett közlési szándék és az általa elérendő hatás ne módosuljon.

Eltérő határozói bővítmények a két nyelvben

stupa **na** snagu – hatály**ba** lép

dao je ostavku **na** funkciju – lemondott tisztség**éről**

izuzimaju se **od** dežurstva – mentesülnek az ügyelet **alól**.

Kétféle vonzattal feleltethető meg a szerb vonzat

počinje se **sa** izgradnjom – belekezd az építkezés**be** (határozói)
megkezdzi az építkezést (tárgyi).

Szerbben határozó – magyarban tárgy

diskutuje **o** zakonu – megvitatja a törvényt

upravlja proizvodnjom – irányítja a termelést.

- **Jelzői értékű hátravetett határozós szerkezetek**

Odluka o raspisivanju referenduma radi odlučivanja o ustanovljenju samodoprinosna za područje gradske zajednice Novi Sad.

A Novi Sad városi közösség területére való önkéntes hozzájárulás bevezetésével *kapcsolatos* döntéshozatalra *vonatkozó* referendum kiírásáról *szóló* határozat.

(Fordított szórend a magyarban: a szerbben négy hátravetett szerkezet van, aminek a magyarban igeneves szerkezetek felelnek meg.)

- **Jelzői mellékmondatok – igeneves szerkezetek**

prostor *koji* je predmet izmene – a módosítás tárgyát *képező* terület

investitori *koji* su učestvovali na konkursu – a pályázaton *részt vett* beruházók

sredstva *koja* se ne utroše u jednoj godini – az év folyamán *fel nem használt eszközök*.

- **Passzív – aktív szerkezet**

članom 3. omogućeno je – a 3. szakasz lehetővé teszi
ustavom je utvrđeno – az alkotmány megállapítja
može biti ponovo postavljen na istu funkciju – újból betöltheti ugyan-
azt a tisztséget.

- **Személytelen fordulatok**

Daje se saglasnost na odredbe [...] – A Képviselő-testület jóváhagyja a
[...] rendelkezéseit.
Ukidaju se odredbe [...] – Az Alkotmánybíróság hatálytalanítja a [...] rendelkezéseit.

- **A felsorolásokat bevezető személytelen mondat**

A felsorolásokat bevezető személytelen mondat elkerülése érdekében a magyarban explicitálásra kerül sor.

Sredstva će se koristiti za: [...]

Az eszközöket a következő rendeltetésekre kell használni: [...]

U Komisiji za sprovođenje referenduma imenuju se: [...]

*A Referendumügyi Bizottságba a Képviselő-testület a következő szemé-
lyeket nevezte ki:* [...]

- **A fogalom definiálásának szigorúan szabványosított fordulatai**

Stambenim prostorijama u smislu ove odluke smatraju se i poslovne prostorije u zgradi.

A határozat értelmében lakóhelyiségen értendők a lakóépületben levő ügyviteli helyiségek is.

Stanar u smislu ove odluke je [...]

A határozat értelmében lakónak tekintendő [...]

- **Antonim fordítás**

U zajedničkim prostorijama nije dozvoljeno... – A közös helyiségekben tilos...

Lift u kvaru – A felvonó nem működik.

- **Szerb redundáns szerkezetek implicitálása**

delegatsko-skupštinski sistem – képviselő-testületi rendszer

otkrivanje prekršajnih radnji i postupaka⁵ – a szabálysértések leleplezése
[...] poslovi inspekcijskog nadzora u komunalnoj oblasti [...]
[...] a közművesítési felügyelőség teendői [...]

• **Explicitálás**

Olykor a birtokost kétszer ki kell tenni ahhoz, hogy érthető legyen a fordítás:

Izmena detaljnog plana overavaju se potpisom predsednika i pečatom Skupštine opštine.

A részletes terv módosításait a Község Képviselő-testület elnökének aláírásával és a Képviselő-testület pecsétjével kell hitelesíteni.

radi izvršavanja svojih prava i dužnosti

a jogok érvényesítése és a kötelességek teljesítése érdekében.

Az utóbbi példa már az eredetiben is téves, mert a szerbben sem lehet végrehajtani a jogokat, csak érvényesíteni (ostvariti prava).

A módosítási okiratok leggyakoribb mintái

Član 3. menja se i glasi:

A második igét (i glasi) „az alábbiak szerint” módhatározóval helyettesítjük:

A 3. szakasz az alábbiak szerint módosul.

De ilyen megoldásra is van példa:

A 3. szakasz megváltozik, és így szól:

Posle stava 3. dodaje se novi stav 4. koji glasi:

A 3. bekezdés után a szakasz a következő új, 4. bekezdéssel egészül ki:

Iza člana 40. dodaje se član 40a. koji glasi:

A 40. szakasz után a határozat a következő 40a szakasszal egészül ki:

Amennyiben egy bekezdés szövegét módosítja vagy kiegészíti a határozat, előbb meg kell keresni a módosítandó szöveg eredetijét és korábbi fordítását, s abba iktatjuk be a módosításokat *A bekezdés a [...] szavak után a [...] szavakkal egészül ki* fordulattal. A *reči [...]. zamenjuju se rečima [...]* forma többféleképpen is megfeleltethető:

A [...] szavak [...] szavakra változnak.

A [...] szavakat [...] szavak váltják fel.

A [...] szó helyére a [...]. szó kerül.

⁵ Szó szerint: 'szabálysértési műveletek és eljárások'.

Zárófordulatok

Danom stupanja/stupanjem na snagu ove odluke prestaje da važi odluka o [...]

A határozat hatályba lépésével hatályát veszti a [...]

Ova odluka stupa na snagu osmog/narednog dana od dana objavljivanja u „Službenom listu APV“.

Ez a határozat VAT Hivatalos Lapjában való közzétételét követő (nyolcadik) napon lép hatályba.

A jogi terminológia is, amint kiderült az eddigiek során, az egyetemes nemzeti nyelv szerves részét képezi. A kisebbségi helyzetben élő magyar szakfordítónak emellett, hogy jól beszél a társadalmi környezet nyelvét, ismernie kell a két állam jogi rendszerét, mert minden ország jogi nyelve mögött egy sajátos társadalmi berendezés, sajátos jogi rendszer áll. A jogi terminológia együtt alakul az állam jogi rendszerének módosulásával, s a fordítónak követnie kell a beálló változásokat. Sokszor néhány perc áll csak a rendelkezésére ahhoz, hogy megteremtse a hiánypótló terminológiai részrendszert, amely nem létezik az anyanyelvében. Ahhoz, hogy ennek a feladatnak sikeresen eleget tudjon tenni, kiváló kontrasztív nyelvtani ismeretekkel és nyelvi érzékkel kell rendelkeznie. Csak ily módon sikerül olyan kifejezéseket megalkotnia a célnyelvben, amelyek nem tükörfordítások eredménye, hanem a magyar nyelv szellemét tartja tiszteletben. Ezért fontos, hogy a fordítók megfelelő képzéseken vegyenek részt, mert a különböző fordítási technikák ismeretének birtokában helyes megoldásokat tudnak majd eszközölni.

Irodalom

Andrić Edit. 1988. A jogi szaknyelv frazeológiája. *Hungarológiai Közlemények* 20 (77): 427–436.

Andrić Edit. 2007. A jogi és társadalmi-politikai terminológia általános kérdései. *Hungarológiai Közlemények* 38 (4): 94–102.

Kurtán Zsuzsa. 2006. *Szaknyelv*. In Kiefer Ferenc–Siptár Péter szerk. Magyar nyelv. 932–957. Budapest: Akadémiai Kiadó.

PROBLEMS OF SPECIALIZED TRANSLATION IN A BILINGUAL COMMUNITY

The paper first deals with general questions of translation as a specific form of human activity, and then continues to tackle the characteristics of specialized terminology and translation. Thereupon it discusses problems of translating specialized texts in minority relations. Given the fact that the vast majority of translated texts in Vojvodina are translations of legal texts, the paper focuses on the peculiarities of minority Hungarian legal terminology prior to presenting the language usage rights in Serbia.

Keywords: specialized translation, legal language, language rights

PROBLEMI STRUČNOG PREVOĐENJA U DVOJEZIČNOM OKRUŽENJU

U uvodnom delu rad se bavi opštim pitanjima prevođenja kao specifičnog oblika ljudske delatnosti, zatim se okreće stručnoj terminologiji uopšte i karakteristikama stručnog prevođenja. Nakon toga autor navodi teškoće pri prevođenju stručnih tekstova u dvojezičnom okruženju, na relaciji između zvaničnog jezika i jezika nacionalnih manjina. Budući da je većina prevedenih stručnih tekstova u Vojvodini vezana za pravo, nakon predstavljanja pravnih okvira koji se tiču zvanične upotrebe jezika u Srbiji, rad detaljno analizira karakteristike mađarske pravne terminologije u Vojvodini.

Ključne reči: stručno prevođenje, jezik pravne struke, pravo na upotrebu jezika

A kézirat leadásának ideje: 2019. jún. 1.

Közlésre elfogadva: 2019. júl. 20.